

Skolkris och — krisskola?

Av Adolf Söderlund.

Att vi nu befinner oss i en svår skolkris är säkert, men om vi skall få en krisskola, vet vi ännu inte. Allt eller nästan allt inom skolans värld skall ändras, och vi frågar då: Behöver vi ändra så mycket, och kommer allt det nya att bli bättre än det gamla?

En ny och »demokratisk» skola.

Den gamla skolan säges ha varit produkt av ett patriarkaliskt och auktoritärt samhälle, men nu har vårt land fått ett demokratiskt styrelsesätt, och då måste även skolan bli demokratisk. Om man har sagt A, så måste man säga B, eller om man har demokrati på ett område, så måste man ha det på alla områden. Det låter ju logiskt, men fråga är, om det är riktigt klokt i praktiken. För skolans del skulle det väl betyda, att barnen skall uppfostra sig själva och varandra, att de skall lära sig det som de har lust och krafter till, ävenledes med hjälp av varandra. Visserligen räknar man med att en del barn inte kommer att kunna fullfölja detta normala skolarbete, men det är barn med speciella svagheter: miljöskadade, ordblinda och hörselsvaga, psykopater m. fl. som måste sättas i specialklasser. Eljest behövs det ingen differentiering av eleverna, i varje fall inte på grund av varierande studiebegåvning, förrän de är mogna för yrkesvalet — alltså efter 15—16 års ålder.

Ett differentierat gymnasium.

Vad som skall komma ovan denna åldersgräns, vet väl ingen ännu, men tillsvidare skall det inrättas nya gymnasielinjer. Dessa måste likaledes tillsvidare bygga på den gamla realskolans grund, men sedan kommer den dagen, då det skall prövas, om också den

nya enhetsskolan kan ge eleverna sådana elementära kunskaper och färdigheter, att de nya gymnasielinjerna kan på dessa föra fram eleverna till en fullgod studentexamen. Redan nu har man förningar, att enhetsskolan inte kommer att ge en med den gamla realskolan likvärdig teoretisk utbildning, men detta något dystra framtidsperspektiv vill man partiellt skymma undan genom att taga bort realexamen.

En examensfri skola.

En examen är alltid, säger man, något snedvridande. Den för-rycker studiearbetets lugna gång, den skapar ångest och leder till felaktig bedömning av elevernas mognad och framtidsmöjligheter. Den gamla realexamen — liksom också studentexamen — anses ha alltför ensidigt prövat elevernas minneskunskaper samt vissa matematiska och språkliga tankevanor. Lärarna har under hela skoltiden inriktat allt arbete på dessa speciella examensprov, varigenom viktiga sidor av personlighets- och medborgardanningen har försumrats. Det är just dessa sidor av bildning som den nya skolan lovar att odla, försäkras det. Varje jämförelse mellan den gamla och den nya skolan är därför utesluten. Men, frågar vi, skall eleverna inte alls få sina skolkunskaper prövade, innan de dirigeras antingen till fortsatta och mera krävande skolstudier eller till ett mera praktiskt lagt arbete? Jo, svaras det, man skall lära känna, vägleda och riktigt bedöma eleverna med stöd av standardprov och testning — liksom man redan länge har gjort så inom den nuvarande folkskolan. Här är vi väl framme vid den första kritiska punkten i gränslinjen mellan gammal skola och ny. Vi kommer inte ifrån två frågor:

1. Är den nuvarande realexamen en lämplig värdeämätare för 16-åringarnas teoretiska begåvning och mognad? Hinner eleverna i såväl den 5-åriga som den 4-åriga realskolan införliva och behålla de föreskrivna kurserna i alla skolämnen?
2. Kan man räkna med att den kommande enhetsskolan på 8—9 år kommer att uppfylla dessa krav?

Man torde med en kraftig reservation kunna svara ja på den första frågan och kanske på den andra. Innan vi motiverar dessa svar närmare, kan tillfället här tagas i akt för att få ett ord sagt dels om de föreslagna gymnasielinjerna, dels om testningen såsom ett instrument att användas vid differentieringen av skolbarn till olika utbildning.

Ytterligare en gymnasielinje?

De föreslagna linjerna är det väl inte lönt att kritisera, försåvida man inte vill generellt varna för specialisering och i stället yrka på bredast möjliga allmänbildning för alla studenter. Men nog saknar vi en kvinnlig linje, som erkänner betydelsen av att speciellt kvinnliga intressen och egenskaper lämnas tillfälle att utvecklas på ett högre plan än det som enhetsskolan når upp till. Men då en gång en sådan gymnasielinjens innehåll skall bestämmas, måste våra akademiskt bildade kvinnor ställas helt utanför utredningen, ty annars får vi inte det som vi verkligen behöver: en hemkulturens gymnasielinje.

Riskerna med testning.

Om testningen begränsas till att fastställa elevernas status i en viss ålder — deras s. k. mognad och deras s. k. intelligens — så är det ett bristfälligt instrument i såväl skol- som yrkesarbete. På båda dessa områden är det inte en vetenskapligt bestämd »faktor» i den andliga strukturen man vill ha reda på, utan det är helt enkelt elevernas läraaktighet, som måste utforskas och närmare karaktäriseras. Vidare måste här framhållas, att testning med stora grupper huvudsakligen kan ge resultat av enbart teoretiskt intresse, medan vi i skolan kräver en fortlöpande prövning av varje elevs utvecklingsmöjligheter.

Realskolans resultat hittills.

Man får väl vara nöjd med realskolans arbete, om 75 % av eleverna klarar realexamen eller vinner inträde på gymnasiet och därvid behärskar 60 % av de officiella kurserna. Eftersom de fyra

skriftliga proven i realexamen väl får anses utslagsgivande för realskolans målsättning, är det kanske lämpligt att här säga några ord om arten och svårighetsgraden på dessa.

Bland de i höst givna uppsatssämnena finner man både väl formulerade och lagom svåra uppgifter men också sådana, som kan bli »fällor». Om de engelska och tyska examensproven — reproduktion eller »till-och-från»-översättning — är väl inget ont att säga. Men om man också med glädje konstaterar en betydande minskning av svårigheterna i jämförelse med de gamla översättningsproven, så får man inte glömma det ofta ytterst krävande förarbetet före examensskrivningen. De i bruk varande »till-och-från»-texterna visar, att eleverna under terminerna tvingas att nedlägga ett orimligt stort arbete på att förvärva ordkunskap och grammatiskt vetande. De ambitiösa lärarna vill ju förbereda eleverna på alla eventualiteter — inte bara med tanke på att få godkända skrivningar utan också så många överbetyg som möjligt. Och eleverna — de trälrar med både Hermods- och NKI-kurser!

Hur förhåller det sig till slut med matematiken i realskolan och speciellt i realexamen? Om examensprovets lämplighet och svårighetsgrad har diskussion förts vid flera tillfällen. Här skall provet ht 1952 skärskådas i belysning av vad som står att läsa i Läroverksstadgan och Metodiska anvisningar. Ur dessa må först citeras följande.

Läroverksstadgan sid. 316—317. Matematik i realskolan. Klasserna 3—5. »enkla algebraiska reduktioner» — »viktiga satser rörande räta linjer, vinklar, trianglar och parallelogrammer» — »några viktigare satser rörande cirkeln» — »lätta geometriska övningsuppgifter» — »enkla användningar av de fyra räknesätten på bokstavsuttryck» — »viktigare satser rörande trianglars och parallelogrammers ytor» — »lätta geometriska övningssatser och planimetriska beräkningsuppgifter» — »enkla diagram» — »lättare ekvationssystem» — »någon räkning med kvadratrötter» — »det viktigaste om likformig avbildning».

Metodiska anvisningar sid. 130—131. Allmänna synpunkter. »verka förståndsutvecklande och tjäna praktiska syften» — »kursen begränsas till det väsentliga för att även lärjungar, som sakna

mera utpräglade anlag för matematik, skola på ett fullt tillfredsställande sätt kunna tillgodogöra sig undervisningen samt för att lärjungarna skola skyddas för överansträngning» — »alltför svåra uppgifter böra undvikas» — »böra konstlade och alltför invecklade uppgifter undvikas».

Så human är andan i stadga och anvisningar, men huru har ämnet matematik bedrivits i praktiken, och vilka prov har Skolöverstyrelsen förelagt eleverna i realexamen? Den första frågan kan antagligen besvaras på detta sätt: sådana proven äro i den skriftliga examen, sådan måste undervisningen bli hela realskolan igenom. Och sådana måste också läroböckerna bli, dvs. allt svårare.

Skolmatematik eller intelligenslek?

Vid genomläsningen och räkningen av ht:s prov i matematik chockerades jag starkt av två uppgifter, 5 och 7. »Sjuan» föreföll att vara betydligt invecklad och laddad, men omedelbart begriplig. »Femman» däremot syntes lika enkel som obegriplig. Svårigheterna med »Sjuan» kunde tydligen neutraliseras av ett långsamt, ordentligt och tålmodigt rutinarbete, medan »Femmans» paradoxala form kunde framkalla emotionella reaktioner, intuitiva tvångsföreställningar och virriga tankeoperationer. För att förvissa mig om att det senare var något mera allmängiltigt, utförde jag en »testning» med talet nr 5. Försökspersonerna var 150 studenter, de flesta med examen på reallinjen. De fick två uppgifter:

1. Försök att förstå och reda ut samt därefter lösa problemet.
2. Försök sedan att redogöra för vad den fortlöpande introspektionen har att meddela rörande den egna känslö- och tankeverksamheten under arbetet. Resultatet av testningen var på en gång psykologiskt glädjande och pedagogiskt nedslående. Det var endast omkring 20 som klarade den matematiska uppgiften på examensmässigt sätt, men kommentarerna var sådana, att både matematiklärare och uppgiftsförfattare kan ha något att lära för framtiden.

Redan variationen på mer eller mindre otroliga värden för

alkoholhalterna är bedrövlig eller roande: $0,05 + 0,06$, $\frac{2}{3} + 6\frac{2}{3}$, $3 + 18$, $6,4 + 12,4$, $21 + 27$, $34 + 40$, $42,9 + 57,9$, $43 + 49$.

Känslo- och tankreaktionerna beskrivas sålunda: Uppgiften är oklart formulerad. — Först enkel, sedan mycket besvärlig. — Oklart därför att det ej finns siffror att tillgå. Har glömt sådana tal. En viss metod användes. Tror att uppgiften är olöslig vid närmare eftertanke. — Frågan är baserad på felaktigt tänkande. — Min första reaktion, när jag sett att det var ett matematiktal, var: Å vad hopplöst! Men jag skall i alla fall läsa igenom, fastän jag meddetsamma anser talet besvärligt och olösligt. Nu har jag läst igenom det och jag kan absolut inte finna en vettig tankegång i det. — Omöjligt. 6 och 15 måste vara samma siffra. — Rånigt tal, oklart formulerat. — Verkar enkel vid första påseende, men blir svårare ju mer man försöker sätta sig in i uppgiften. — Problemet något oklart men lättast att lösa, om man liksom läser ett ord i taget, hellre än som enhet. — Uppgiften rörig, enkel, besvärlig, självklar. — Uppgiften rätt lurig. — Uppgiften var gräsligt besvärlig! — Uppgiften tyckes mig besvärlig! Liknande uppgifter väntade jag alltid till sist med vid skrivningarna i skolan. — Enkel; sedan skrattretande dum, det är klart att det är fråga om skoj. Plötsligt en talgdank! — Uppgiften synes lätt vid genomläsningen första gången. 2dra gången synes begreppet »6 enheter större än i en annan» och »att en viss mängd innehåller 15 % mer än samma mängd av den senare» vad sjutton då? Om procenten alkohol är 6 enheter större, blir ju detta lika med 15 % mer i nästföljande mening. Tänkte inte på detta vid första genomläsningen.

Motivering till ekvationen saknades i de flesta fall, och det var ofta mycket svårt att komma underfund med de tankeoperationer, som hade ägt rum före framställningen av ekvationen.

Det synes vara tydligt, att ifrågavarande uppgift nr 5 i höstens realexamen kan erbjuda stora svårigheter, då den förelagda texten skall tydas. Då dylika »luriga» problem allt emellanåt förekommer i matematikprovet, borde en psykologisk undersökning utföras, syftande till att utröna, hur gällande fordringar i ämnet

enl. Läroverksstadgan och Metodiska anvisningar må praktiskt tillämpas i examensproven. Tyvärr framskyntar i Metodiska anvisningar den lika gamla som oriktiga tron på matematikens ovillkorliga förmåga att verka intelligensutvecklande och intelligensavslöjande. Det senare är väl förutsättningen för Skolöverstyrelsens examensexpert, när han väljer ut och ordnar »testen», som skall skilja agnarna från vetet. För att lösa »talet 5» rätt behövs emellertid varken någon speciell matematisk begåvning eller någon högre allmänintelligens. Men det behövs en träning att föreställa sig och tänka på ett speciellt sätt och att därjämte använda en ändamålsenlig metod vid arbetets utförande. Den en gång förvärvade speciella färdigheten att lösa realskolans matematikproblem sitter tyvärr inte i under hela livet, för så vida den inte underhålles — åtminstone varje höst och vår.

Det borde väl vara en naturlig sak, att varje skolforms examensprov skall utgöra endast en tillämpning av de »förmågor», som eleverna verkligen har hunnit förvärva genom den fortlöpande undervisningen. Alla s. k. intelligensprov eller gallringsmedel eller graderingsinstrument måste bannlysas ur skolans examina. Lärarna — och endast lärarna — kan under det dagliga arbetet konstatera varje elevs läraaktighet, och denna kan värdesättas på skilda sätt, bl. a. med betyg, poäng, avklarat pensum, B-kurs, individuella arbeten. Men vi skall be att få slippa alla slags »kuggfrågor» och »fällor». Det ligger något sadistiskt i dessa.

Liksom jag tidigare många gånger har kraftigt protesterat mot de »terroristiska» proven i främmande språk gör jag nu detsamma beträffande de minst lika nervpåfrestande proven i matematik. Om den ideligen framförda kritiken mot examensprovets retroaktiva verkan på hela undervisningen är riktig — vilket även mycket moderata skolmän anser — så måste den framtida realexamens skriftliga prov i modersmålet, främmande språk och matematik ges en i flera avseenden lämpligare utformning. Annars kan examenskatastrof för enhetsskolans elever ej undvikas.

Man frågar då: måste detta inte med nödvändighet medföra en sänkning av realskolans bildningsvärde? Jo, det är fara värt, om man inte med lämpliga medel lyckas förhindra, att enhetsskolan blir bara en »krissskola».

Vägen ur skolkrisen finner man antagligen bäst, om man uppriktigt söker konstatera svagheter och brister i våra båda med varandra parallella skoltyper, folkskolans 5—8 klasser och realskolan. I en uppsats i denna tidskrift (1950: sid. 85) har framhållits många och viktiga omständigheter, som förorsakar eleverna onödiga svårigheter i deras studier. De flesta av dessa sammanhänger med alltför stora fordringar, och för dessa får ansvaret delas av S. Ö., läroboksförfattarna och de mot gymnasiet siktande ämneslärarna. Eleverna tvingas att förbereda sig till examensprov, som icke överensstämmer med vare sig »de faktiska utbildningsbehoven i vårt samhälle av idag» eller elevernas av mognad och miljö utbildade intressen (jfr nedan!). Det mest »skolastiska» och minst nödvändiga studiet i realskolan påtvingas eleverna i främmande språk och matematik. För de bästa elevernas skull bedriver de skickliga och ambitiösa lärarna alla sidor och alla kursmoment med energi och stränghet, för att dessa elever — med alla de övriga i släptåg — skall vara beredda på alla »eventualiteter», som S. Ö:s examensprov-tillverkare krånglar ihop nästa gång. Från S. Ö.-sidan hör man ibland ett slags försvar: språkskrivningarna bedömes så milt, och tre tal brukar alltid vara så lätta! Men det ändrar knappast någonting i lärarnas och elevernas förberedelser. Dessa måste bli mycket omfattande och grundliga, och så gott som lika för alla elever, antingen de vill ha B eller A i skriftliga examen. Så likriktat är faktiskt arbetet i hela realskolan — en styrka med oanade tråkiga konsekvenser.

Reformer på papperet — varför ej mer?

Det är här som enhetsskolan lovar något nytt: inom klassen skall en viss differentiering äga rum, och det skall skiljas på B-kurs och överkurser. Men detta borde realskolans lärare ha kun-

nat praktisera för länge sedan. I Metodiska anvisningar sid. 23 föreslås exakt samma anordning med därtill hörande variationer i studiesätt. Citat: »De nämnda arbetsuppgifterna kunna vara avsedda för hela klassen och böra då begränsas till sådana kursmoment, som ovillkorligen anses böra genomgå och behärskas av samtliga lärjungar i klassen.» — — — »fyllnadsuppgifter utdelas, varmed mera begåvade kunna sysselsättas samt att grupper — — — få — — gemensamma uppgifter» — — — »individuella arbetsuppgifter, lämpade efter deras olika anlag och intressen».

Om man erinrar lärarna om dessa klart uttalade önskemål — såsom jag har gjort 100-tals gånger — får man nästan alltid samma svar: »Det har vi inte tid med» — »examensfordringarna tvingar oss att arbeta på det gamla beprövade sättet» — »inte har vi fått någon utbildning härför» o. dyl.

Skolöverstyrelsen har numera själv insett, att traditionen och slentrianen har utgjort svåra hinder för en ny målsättning inom realskolan och en nödvändig omvärdering av denna skolas ämnen. Sålunda har S. Ö. själv satt igång med en försöksverksamhet, som ser ut att bli mycket lovande, bl. a. bättre uppskattning av de praktiska ämnena, lättare och mera praktiska former av språkskrivningar, ökade möjligheter att trots svårigheter i vissa ämnen ändå få genomgå hela realskolan m. m. Vad som håller på att ske kan uttryckas med statssekreterare Edénmans ord: »Även de medelmåttigt teoretiskt begåvade får en längre och gedignare utbildning än vad den obligatoriska skolan för närvarande ger.» Eleverna skall inte tvingas att förbereda sig till examensprov, som icke överensstämmer med vare sig »de faktiska utbildningsbehoven i vårt samhälle av i dag» eller elevernas aktuella intressen och mognadsgrad.

I ett par avseenden synes mig S. Ö:s reformverksamhet vara inne på fel väg. Det gäller skolskrivningarna och bortvalet av skolämnen. Det är långt ifrån säkert, att elevernas arbetsbörda lättas genom att man minskar antalet skrivningar. Tvärtom, spänningen och ångesten blir större och riskerna att misslyckas

alltflera, ju färre tillfällen eleverna har att avlägga prov. Det är ur de flesta synpunkter bäst, att skrivningarna blir många, korta och lätta.

Att helt välja bort ett så grundläggande ämne som matematik före skoltidens slut, torde vara betänkligt, även om de svaga eleverna har svårt att följa den arbetstakt, som kurserna fram till examen kräver. Men då man inget säkert vet om elevernas framtida behov av matematiskt kunnande, borde även de övervägande »praktiskt anlagda» eleverna få följa de matematiska studierna, förutsatt att de bedrivs enligt Metodiska anvisningarnas direktiv. Man kan också resonera så här. De mycket begåvade eleverna kan vid behov inhämta skolkurserna vid ett senare tillfälle och på mycket kort tid — »komplettera» — men de svaga eleverna behöver alltid lång tid på sig för att hinna förstå och behärska en skolkurs. Och nog kan det väl vara bra, att en elev i 4^s med säkerhet behärskar den kurs, som var för svår eller för omfattande för honom i 2^s eller 3^s. Alltså: minska gärna fordringarna för B i »de svåra ämnena», men öka på tålmodet och uthållighet hos både elever och lärare!

Hur de stora värdena i den nuvarande realskolan skall kunna räddas och föras in i den nya enhetsskolan skall behandlas i en senare uppsats.

(Forts.)

Betygsättning och betygshets i realskolan.

Av läroverksadjunkt HERMAN PETTERSSON.

I. Olägenheter med den nuvarande ordningen.

Att hets förekommer i realskolan är obestridligt. Mer och mer vinner den meningen terräng, att det inte är själva examensproven utan svårighetsgraden i de föreskrivna kurserna, som förorsakar densamma. Den är emellertid inte lika påtaglig i alla ämnen. De s. k. skrivämnena vållar i allmänhet mest besvär.